

ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

УДК 376.54; 371.212.3 (73)

Ірина ГОЛУБЄВА,
старший викладач кафедри іноземних мов
та українознавства
Національного університету водного господарства
та природокористування

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ – ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ КУЛЬТУР ТА МОВНОГО РОЗМАЇТТЯ У США

У статті досліджено проблему навчання обдарованих учнів-представників різних культур та мовного розмаїття у США. Визначено організаційно-педагогічні умови навчання цієї категорії обдарованих школярів. Схарактеризовано педагогічну діяльність низки організацій у різних штатах країни, які займаються організацією освіти лінгвістично обдарованих білінгвальних і полілінгвальних учнів.

Ключові слова: лінгвістично обдаровані учні, організаційно-педагогічні умови навчання, білінгвальні та полілінгвальні учні, мультикультурна освіта.

В статье исследуется проблема обучения одаренных учеников-представителей разных культур и языкового многообразия в США. Определены организационно-педагогические условия обучения этой категории одаренных школьников. Характеризуется педагогическая деятельность сети организаций в разных штатах страны, которые занимаются организацией образования лингвистически одаренных билингвальных и полилингвальных учеников.

Ключевые слова: лингвистически одаренные ученики, организационно-педагогические условия обучения, билингвальные и полилингвальные ученики, мультикультурное образование.

The article deals with the problem of the gifted linguistically and culturally diverse students instruction in the USA. The organizational and pedagogical conditions of this category of schoolchildren gifted education have been defined. The education activities of the net of organizations in different states of the USA

which are involved into the process of linguistically gifted bilinguals and plurilinguals instruction are characterized.

Key words: linguistically gifted students, organizational and pedagogical conditions of education, bilinguals, polylinguals, multycultural education.

Постановка проблеми. На сьогодні важливою ланкою освіти обдарованих є дослідження особливостей організації навчання представників різних культур та мовного розмаїття як у європейських країнах, так і в Україні. При цьому особливо цінним для вивчення є досвід організації освіти обдарованих учнів у США, оскільки у цій країні вдалося налагодити сприятливі умови для навчання представників різних мов та культур. Відтак стає зрозумілим, що у розв'язанні проблеми навчання обдарованих представників різних національностей у США важливу роль відіграє мовна освіта та мультикультурне виховання, які також здійснюють стимулюючий вплив на розвиток лінгвістичних здібностей учнів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Американський учений Х. Гарднер (H. Gardner) у 1993 році стверджував, що обдарована особистість, зазвичай володіє однією зі складових «множинного інтелекту», до якого належать такі складники, як лінгвістичний, музичний, логіко-математичний, просторовий, тілесно-кінестетичний та особистісний інтелект [3]. Ставлячи на перше місце лінгвістичний інтелект, Х. Гарднер пов'язував його з чутливістю як до усної, так і письмової мови. Зокрема, ця чутливість полягає у особливому сприйнятті змісту слів, звуків, ритміки та різних функцій мови, що

стимулює сприйняття і передачу інформації для досягнення конкретних цілей [3, с. 77]. У повсякденному житті лінгвістичний інтелект використовується постійно як для передачі інформації, подачі інструкцій та завдань, так і для демонстрації емоційного стану особистості. Ось чому навчання лінгвістично обдарованих особистостей дуже тісно пов'язане з їх монокультурним середовищем, адже зрозуміло, що в США проживають, спілкуються, навчаються пліч-о-пліч представники понад сотні національностей, носіїв розмаїття мов і культур різних континентів. Таким чином, виникає проблема організації навчання обдарованих представників різних мов і культур, які виявляють лінгвістичні здібності як до рідної мови, так і до інтенсивного засвоєння іноземних мов.

У дослідженні П.Тадеева розглядаються особливості розвитку творчого потенціалу обдарованих учнів-представників національних меншин у США [1].

Метою статті є дослідження особливостей організації навчання обдарованих учнів-представників різних мов та культурного розмаїття у США в руслі подальшого розвитку їх лінгвістичних здібностей.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні галузь мультикультурної освіти і виховання досить нова і малодосліджена. Це освітня галузь, метою якої є створення рівних можливостей для навчання школярів і студентів різних національних, етнічних, соціальних та культурних груп.

Одним із важливих завдань мультикультурної освіти, на думку Д. Форда та Р. Мілнера (D. Ford & R. Milner), є допомоги всім учням (у США всіх учнів, починаючи з першого класу, називають студентами), включаючи представників різних культур, здобути знання, розвинути нахили й здібності до спілкування із представниками різних мов і культур у плюрилінгвальному демократичному суспільстві [2]. Крім цього, мультикультурна освіта повинна стати основою створення громадянського і високomorального суспільства, що функціонує для загального добра. Найважливіший і найоптимальніший шлях вирішити проблеми мультикультурної освіти – це прислухатися до освітніх проблем самих учнів, які розмовляють різними мовами.

Апологети освіти обдарованих мультилінгвальних учнів С. Саленд (S. Salend) та А. Салінас (A. Salinas) стверджують [8], що такі учні характеризуються подвійними винятковими особливостями: незвичайними здібностями та особливими досягненнями у спілкуванні двома і більше мовами. Лінгвістичні здібності афроамериканців, іспаномовних представників, вихідців з Азії та корінних жителів індіанського походження цієї країни характеризуються побідними пізнавальними та інтелектуальними здібностями, незважаючи на їх мовні та культурні відмінності. Тому важливою проблемою освіти лінгвістично обдарованих учнів у США є врахування освітніх потреб представників різних мов і культур. Таким чином, цих дітей необхідно розглядати як двічі обдарованих: по-перше, лінгвістично обдарованих, а по-друге, здібних до особливого сприйняття та оволодіння багатством не однієї, а кількох мов і культур. Найефективнішим способом навчання таких учнів є стратегія поєднання навчання обдарованих із навчанням представників різних культур та білінгвальних чи полілінгвальних

школярів.

Для навчання лінгвістично обдарованих мультикультурних представників необхідно створити, перш за все, спеціальне навчальне середовище, яке включає мультикультурну програму навчання та особливий спосіб навчання, що дає змогу реалізувати мовно-культурні потреби дітей та сформувати мультикультурні цінності. Особливістю роботи вчителя з такими учнями є особлива увага й чутливість до культурно-мовних потреб обдарованих, забезпечення подолання різноманіття форм спілкування представників різних культур. На сьогодні, працюючи зі школярами, обдарованими представниками різних мов і культур, учитель, на думку науковців К. Кінга (K. King) та А. Маккея (A. Mackey), повинен враховувати такі важливі аспекти:

1) уникати стереотипних, універсальних матеріалів, які нівелюють культурні потреби таких дітей;

2) використовувати спеціальні механізми оцінювання вмінь і навичок школярів;

3) тематика, що вивчається за програмою, і завдання для навчання повинні мати полікультурний характер;

4) учителі самі повинні адаптуватися до пізнавальних потреб цієї категорії обдарованих, а не учні – до стратегій і методик їхніх учителів;

5) ті, хто навчають, не повинні дозволяти, щоб міжкультурні особливості заважали учням навчатися і розвивати свої здібності, зобов'язані вишукувати форми роботи, які б сприяли удосконаленню таких дітей ще більше;

6) учителі мають розуміти, що самосприйняття і самооцінка таких студентів (учнів), їх расова ідентичність є важливими для створення сприятливого мікроклімату та навчання лінгвістично обдарованих представників різних культур;

7) мультилінгвальні перспективи учнів мають обговорюватися теоретично та реалізовуватися практично;

8) навчальні посібники для цієї категорії школярів повинні включати мультикультурний контекст;

9) навчальні та наочні матеріали повинні мати полілінгвальний і полікультурний характер;

10) учні-носії різних мов та культур повинні бути в центрі уваги вчителів-предметників та кураторів;

11) неповага до таких учнів із боку інших представників неприпустима й може викликати непередбачувані наслідки;

12) учні мають почуватися вільно при обговоренні проблеми розмаїття мов і культур;

13) учителі повинні отримувати задоволення від спілкування з одарованими учнями-представниками різних культур;

14) у процесі навчання цієї категорії дітей має панувати досвід виховання в сім'ї, суспільна мораль та відчуття незалежності і свободи [6, с. 58-59].

Важливо також зазначити, що проблема організації навчання лінгвістично обдарованих школярів-носіїв різних мов і культур у США сьогодні викликає інтерес не лише у представників сфери освіти обдарованих, але й у представників так званої спеціальної освіти (Дж. Гай (G. Gay)), куди належить навчання різномовних представників культурного розмаїття в США [4]. Особливо це стосується засвоєння англійської мови представниками національних меншин. Навчання мови представ-

ників різних культур дало поштовх для створення в Педагогічному коледжі Університету штату Юта Національної програми на 2000-2005 рр. та лабораторії дослідження мовної освіти білінгвальних, культурно неоднорідних представників національних меншин у північно-східному регіоні США. Основні стратегії, ресурси і практика навчання таких дітей відображені на сайті лабораторії і включають такі сфери дослідження: навчання представників різних культур, загальна освіта нацменшин, білінгвальне навчання, спеціальна освіта, оцінювання знань, умінь і мовних навичок.

Протягом останніх десятиліть у сфері освіти лінгвістично обдарованих білінгвальних і полілінгвальних учнів було створено низку організацій у різних штатах США, серед яких:

1. Асоціація вивчаючих англійську мову, створена в 2002 році під егідою Інституту педагогічних наук США. Її метою було забезпечення практичного навчання англійської мови як рідної, так і іноземної, а також упровадження стандартів оцінювання мовленнєвих умінь і компетенцій.

2. Національна асоціація раннього навчання при Університеті штату Арізона, діяльність якої спрямована на потреби освіти іспаномовних виняткових дітей.

3. Центр дослідження освіти, мовного та культурного розмаїття та контролю за якістю освіти в Університеті штату Каліфорнія.

4. Послуги для дітей, що вивчають мови і культури різних народів, як дитячий ресурсний центр в Університеті штату Іллінойс.

5. Інститут розвитку темношкірих дітей у м. Вашингтон.

6. Рада із культурного розмаїття «Будуємо рівноправність разом», створена у 1989 році як асоціація шкіл м. Рочестер.

7. Асоціація «Навчання толерантності», створена у 1991 році, діяльність якої спрямована на забезпечення навчальних матеріалів учителям і учням, представникам різних національностей, із метою їх виховання в дусі діалогу культур.

8. Асоціація виняткових дітей, яка вважається найбільшою міжнародною професійною організацією, спрямованою на вирішення освітніх намірів дітей з особливими потребами та обдарованих дітей, представників різних мовних груп. Мета цієї організації – сприяння навчанню дітей зазначених вище груп та розробка програм освіти обдарованих дітей у руслі мовного і культурного розмаїття США [7].

Про особливу важливість мовної освіти американських школярів свідчить той факт, що у 1990 році в штаті Іллінойс була відроджена Національна рада вчителів англійської мови, завданням якої стала організація та сприяння навчанню та викладанню англійської мови в умовах мовного та культурного розмаїття країни. Розглядаючи історичну ретроспективу цієї організації зазначимо, що вперше вона була створена в грудні 1911 року в Чикаго і першим її керівником був Д. Ф. Хосік (James Fleming Hosis). Варто підкреслити, що члени і керівництво цієї організації прийняли ряд важливих освітніх документів, у яких розглядалася проблема загрози миру в Європі та США, а також резолюція 1970 року, лейтмотивом якої стала боротьба проти расизму, мовної та культурної дискримінації населення [5].

Отже, як бачимо із аналізу роботи асоціації та

інших інституцій США, які займаються підтримкою мовної освіти представників різних культур, на сьогодні важливою залишається проблема організації навчання лінгвістично обдарованих представників різних мов та культур в усіх штатах країни.

На основі досвіду сторічної роботи Національної ради вчителів англійської мови в рамках «Професійної асоціації навчання англійської мови, грамотності та майстерності володіння мовою» визначено вісім найважливіших кроків підтримки навчання англійської мови представниками різних культур та мовного розмаїття, суть яких полягає в тому, що:

- учителі мови та інших предметів мають розглядати всіх учнів як представників різних мов та культур;

- учні мають ділитися своїми мовними досягненнями з представниками інших мов та культур у навчальному і позанавчальному середовищі;

- навчання таких учнів має здійснюватися під впливом соціально-політичних та культурологічних чинників, які повинні враховувати ті, хто їх навчає;

- учні використовують можливості отримати досконалі мовну та іншомовну освіту в умовах мовного розмаїття;

- учителі, куратори та інші освітяни зобов'язані змодельовати відповідне культурно-освітнє середовище для учнів-представників різних мов і культур;

- усі учні зобов'язані також активно вивчати і засвоювати англійську мову, яка слугує в якості спільної мови спілкування;

- учителі і учні повинні уникати традиційних мовних, національних, расових перепон у спілкуванні під час навчання;

- процес навчання має також політичний аспект, що включає забезпечення соціальної справедливості та рівних прав школярів-представників різних мов і культур.

У процесі навчання англійської мови учнів-представників різних культур виникає необхідність формування в учителя професійної компетенції для роботи в мультилінгвальних і мультикультурних класах. Розуміння та повага до представників інших культур і мовного розмаїття в класі допомагає педагогам стимулювати академічні досягнення учнів та розвивати їх мовну компетенцію і лінгвістичні здібності. З метою реалізації таких навчальних цілей учитель-мовник повинен, на думку Д. Голнік (D. Golnick) і П. Чинн (P. Chinn) [5]:

- володіти глибокими знаннями про свою культуру, мову, соціальні аспекти їх розвитку, поважати й цінувати представників власної культури, що допоможе сформувати повагу до культури своїх учнів;

- досконало володіти знаннями про особливості культури учнів мультилінгвального класу;

- вивчити лінгвістичні потреби й можливості учнів свого класу;

- володіти інформацією про рівень мовної підготовки учнів свого класу і вміти ознайомити їх з їхніми успіхами та невдачами;

- активно використовувати в навчальному процесі мультикультурні матеріали: підручники, посібники, довідники тощо;

- уміти спілкуватися не лише з учнями, а й з їхніми батьками: адекватно використовувати інфор-

мацію про стосунки та міжкультурні зв'язки в сім'ях учнів, які сприяють зміцненню взаємовідносин між школярами різних національних, расових і етнічних груп.

Висновки. Таким чином, на основі дослідження організації навчання обдарованих учнів-представників різних культур та мовного розмаїття у США варто зазначити, що лінгвістична обдарованість тісно переплітається з проблемою навчання обдарованих білінгвалів та полілінгвалів у цій країні. Розвиток в подальшому мовних і мовленнєвих здібностей школярів-представників різних культур здійснюється у процесі їх мовної освіти, що включає вивчення англійської мови поряд із першою або рідною мовою учня. При цьому проблема освіти лінгвістично обдарованих учнів потребує вирішення через організацію ефективного навчання учнів-представників мовного розмаїття: афроамериканців, іспаномовних учнів, вихідців з азіатських країн.

У результаті аналізу праць американських учених із проблеми навчання лінгвістично обдарованих школярів-представників національних меншин виокремлено педагогічні умови їх ефективного навчання.

Розглядаючи проблеми навчання лінгвістично обдарованих представників різних мов і культур, виникає низка інших питань: як провести ідентифікацію цієї категорії школярів, які стратегії найефективніше застосовувати у їхньому навчанні – прискорення чи збагачення, як створити сприятливий мікроклімат у шкільному колективі або атмосферу толерантності і взаєморозуміння у процесі навчання таких неоднорідних школярів? Крім того, важливою умовою ефективного навчання цієї категорії обда-

рованих учнів є спеціальна підготовка вчителя до роботи в класі з обдарованими полілінгвальними та білінгвальними школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тадеєв П. О. Розвиток теорії і практики навчання обдарованих школярів у США (20-ті роки XX-XXI століття) : монографія / П. О. Тадеєв. – Рівне : ПП.ДМ, 2011. – С. 396-409.
2. Ford D.Y. Teaching Culturally Diverse Gifted Students / D. Y. Ford, M. H. Richard. – Waco, TX : Prufrock Press, 2005. – 79 p.
3. Gardner H. Frames of mind / The theory of multiple intelligences / H. Gardner. – New York : Bacik Book, 1993. – 440 p.
4. Gay G. Culturally Responsive Teaching. Theory, research, and practice / G. Gay. – New York : Teachers College Press, 2000. – P. 21-38.
5. Golnick D. M. Multicultural Education in a Pluralistic Society / D. M. Golnick, P. C. Chinn. – New York : Prentice Hall, 2001. – 384 p.
6. King K. The Bilingual Edge / K. King, A. Mackey. – NY : Collings Liwing, 2007. – 289 p.
7. Ovando C. J. Bilingual and ESL classrooms : Teaching in multicultural contexts / C. J. Ovando, Collier V.P.S., Combs M.C. – New York : McGraw-Hill, 2006.
8. Salend S. Language differences or learning difficulties: The work of the multidisciplinary team / S. Salend, A. Salinas // Teaching Exceptional children. – 2003. – 35 (4). – P. 36-43.

Дата надходження до редакції: 30.01.2015 р.

УДК 37.015.3:159.91:372.4

Юлія ШЕВЧУК,
старший викладач
кафедри педагогіки і психології та корекційної освіти
Рівненського ОПППО

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН І ТИПІВ ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються психологічні особливості молодшого шкільного віку, а також причини і типи порушень поведінки в цей період.

Ключові слова: поведінка, порушення поведінки, гіперактивність, демонстративність, упертість, негативізм, агресивність, інфантильність, фрустрація.

В статье рассматриваются психологические особенности младшего школьного возраста, а также причины и типы нарушений поведения в этот период.

Ключевые слова: поведение, нарушения поведения, гиперактивность, демонстративность, упрямство, негативизм, агрессивность, инфантильность, фрустрация.

The article deals with the psychological characteristics of primary school age, as well as the causes and types of behavioral disorders in this period.

Key words: behavior, behavior problems, hyperactivity, show off, stubbornness, negativism, aggressiveness, infantilism, frustration.